

**De Staatssecretaris van
Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen**

en

**De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening
en Milieubeheer**

Overwegende

dat Tuindorp 't Lansink tussen 1911 en 1955 op initiatief van een fabrikant in samenhang met de industrialisering van Hengelo is gerealiseerd onder invloed van de zgn. tuinstadbeweging,

dat 't Lansink een vroeg voorbeeld is van een vanuit een idealistisch uitgangspunt gerealiseerd tuindorp,

dat 't Lansink nog veel van zijn oorspronkelijke karakter en ruimtelijke structuur heeft behouden,

dat ondanks de variatie in woningtypen alle woningen in 't Lansink in Engelse tuindorpstijl zijn gebouwd,

dat 't Lansink in vergelijking met andere tuindorpen een zeer ruime stedenbouwkundige opzet kent en een uitgesproken parkachtig karakter heeft.

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de Raad van de gemeente Hengelo, Gedeputeerde Staten van de provincie Overijssel, de Raad voor Cultuur en de Rijksplanologische Commissie;

Besluiten

het gebied tuindorp 't Lansink in de gemeente Hengelo, zoals is aangegeven op de bij dit besluit behorende tekening met als kenmerk MSP 14/01 en zoals is omschreven in de toelichting bij dit besluit, aan te wijzen als beschermd dorpsgezicht in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988;

dat de vigerende bestemmingsplannen *Wilderinkshoek, Tuindorp 't Lansink, 1978* en *Wilderinkshoek, de Breemars, 1979* niet voldoen aan het beschermingsvereiste;

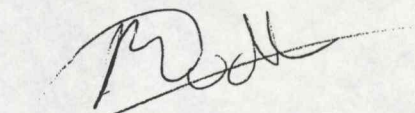
dat de termijn waarbinnen een beschermend bestemmingsplan in de zin van artikel 36, tweede lid van de Monumentenwet 1988 moet worden vastgesteld, bepaald wordt op twee jaren.

Dit besluit wordt bekend gemaakt door plaatsing in de Nederlandse Staatscourant. Van dit besluit wordt mededeling gedaan in de daarvoor in aanmerking komende dag- of nieuwsbladen en aan de raad van de gemeente Hengelo, Gedeputeerde Staten van Overijssel, de Raad voor Cultuur en de Rijksplanologische Commissie.

Op grond van artikel 7:1 van de Algemene wet bestuursrecht kan degene wiens belang rechtstreeks bij een besluit is betrokken daartegen binnen zes weken na de dag waarop het aangevallen besluit bekend is gemaakt, een bezwaarschrift indienen bij het bestuursorgaan dat het besluit heeft genomen. Een dergelijk bezwaarschrift dient u te adresseren aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Cfi/FJZ t.a.v. de Commissie voor de bezwaarschriften Postbus 606, 2700 LZ Zoetermeer.

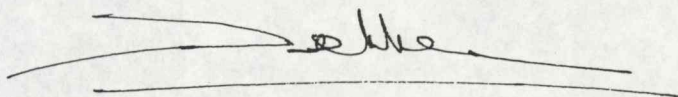
Tenminste dit besluit of een kopie daarvan moet bij het bezwaarschrift worden gevoegd.

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

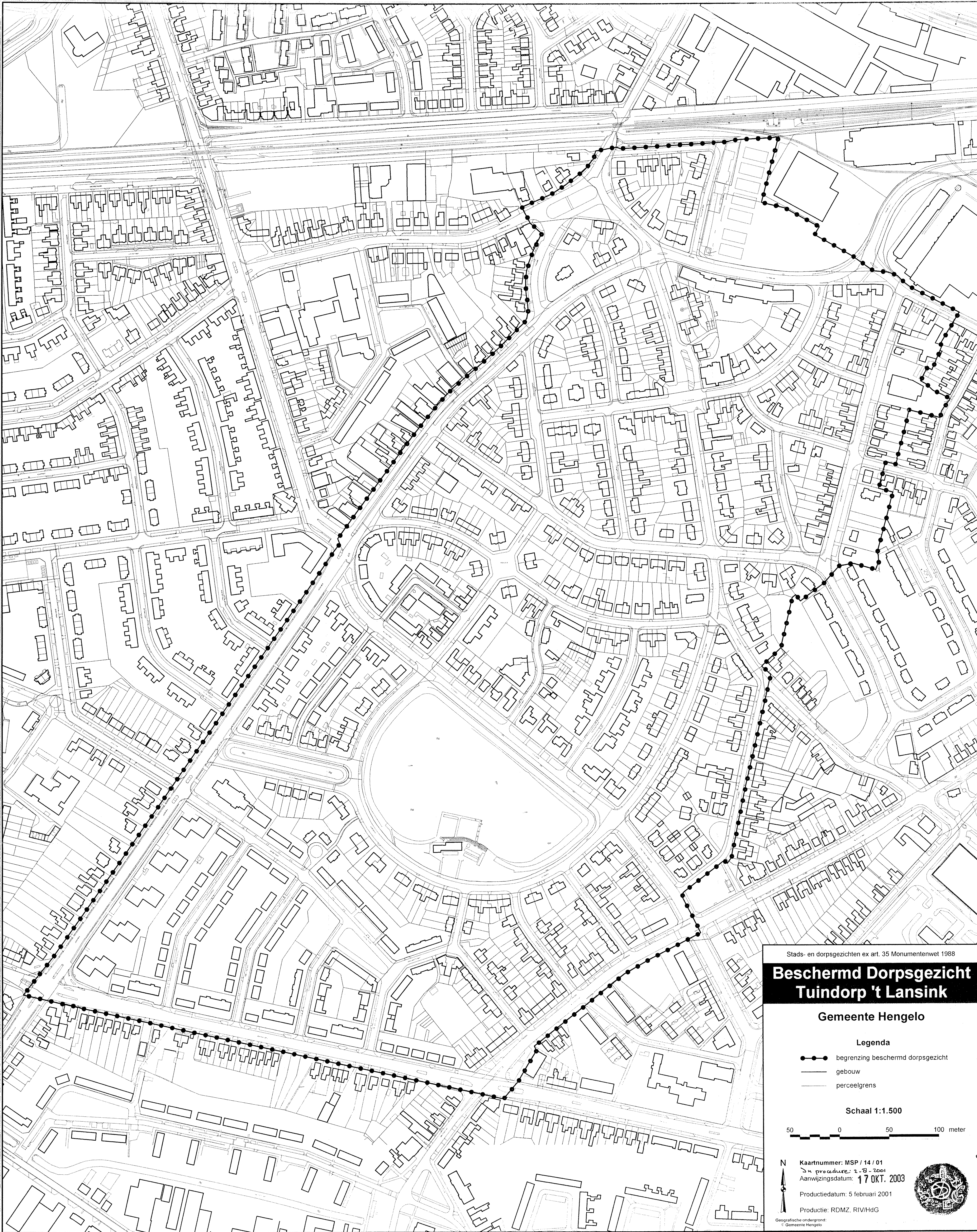

mr. Medy C. van der Laan

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,

Sybilla M. Dekker

Stads- en dorpsgezichten ex art. 35 Monumentenwet 1988

Beschermd Dorpsgezicht Tuindorp 't Lansink

Gemeente Hengelo

Legenda

- begrenzing beschermd dorpsgezicht
- gebouw
- perceelgrens

Schaal 1:1.500

50 0 50 100 meter

N

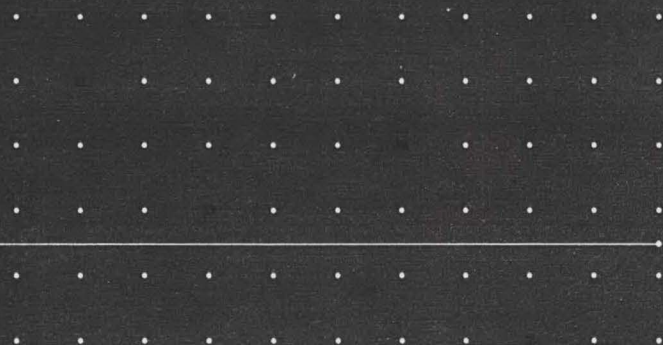
Kaartnummer: MSP / 14 / 01
In procedure: 2-8-2001
Aanwijzingsdatum: 17 OKT. 2003

Productiedatum: 5 februari 2001

Productie: RDMZ, RIV/HdG

Geografische ondergrond:
© Gemeente Hengelo

ID-284
C-2
17-10-2003

datum in procedure: 02 AUG. 2000

DEFINITIEF datum aanwijzing: 17 OKT. 2003

errata: ~~W~~nee

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermd dorpsgezicht **tuindorp 't Lansink**,
gemeente Hengelo (Overijssel)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Woolderbeekweg (foto gem. Hengelo)

HENGELO, TUINDORP 'T LANSINK

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads-of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijk Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850 - 1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit tot aanwijzing van tuindorp 't Lansink te Hengelo als beschermd dorpsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

1. Ligging en begrenzing

Tuindorp 't Lansink ligt in de gemeente Hengelo. Het gebied is gelegen ten zuiden van de spoorlijn Zutphen-Hengelo-Enschede en ten zuidwesten van het stadscentrum en van het NS-station (*kaart 1*). De begrenzing van het te beschermen dorpsgezicht wordt gevormd door de volgende straten:

Ainsworthstraat, spoorlijn Hengelo - Zutphen, Lansinkesweg, Willem de Clerqstraat, Beckumerstraat, Buitenweg, Lansinkweg, Chr. Huygenslaan, Industriestraat, Breemarsweg, Oelerweg en 't Onland (*kaart 2*).

2. Ontstaan en ontwikkeling

2.1. De oorspronkelijke structuur

Voor de aanleg van het huidige tuindorp vond in dit gebied agrarische bedrijvigheid plaats op de overgang van hoger gelegen zandruggen en lagere gronden. In het eiken- of beukenbos op de hogere zandruggen ontstonden tussen de eiken en beuken landbouwcomplexen. De lagere gronden fungeerden als wei- en hooiland. Op de rand tussen bouw- en hooilanden werden boerderijen gebouwd, met houtwallen als veekering. De overgang van hoge naar lage grond veranderde in een bebouwde strook, waarop de erven als kralen aan een ketting gelegen waren (*kaart 3*). De kavelgrenzen waren veelal beplant. Het gebied had een grillig verkavelingspatroon langs de randen en op de hoge (zand)ruggen. Een meer rechthoekig en rechtlijnig patroon was te vinden op de meer lager gelegen gronden.

Het gebied ten zuidwesten van station en fabrieken, dat als eerste ten behoeve van het tuindorp 't Lansink ontwikkeld is, bestond uit een rug met boerenerven en nattere weide- en hooilanden. Op het terrein stonden veel bomen. Deze zijn in kaart gebracht en in de planontwikkeling voor het tuindorp betrokken, ookal werden zij verplaatst. Het grootste, zuidelijke deel was drassig. Om deze gronden bouwrijp te maken is een zandgroeve uitgegraven ten zuiden van het eerste plandeel. De spoorlijn Zutphen-Hengelo ligt op een hoger gelegen bouwlandcomplex.

2.2. Initiatiefnemers en datering

De machinefabriek van de Gebroeders Stork & Co genoot van oudsher niet alleen bekendheid vanwege haar producten, maar ook vanwege haar vooruitstrevende sociale beleid. Zo werd bij de vestiging van een nieuwe machinefabriek van de Gebroeders Stork & Co in 1867 door ir. C.T. Stork (1822 - 1895) de N.V. 'Hengelo'sche Bouwvereniging' opgericht. De vereniging stelde zich ten doel het gebrek aan goede burgerwoningen te lenigen door gronden aan te kopen. In 1881 werd een vereniging opgericht die opkwam voor de belangen van het personeel, en in 1895 opende D.W. Stork het verenigingsgebouw van de machinefabriek. In dat verenigingsgebouw gaf J.H. Faber, inspecteur van de volksgezondheid te Zwolle, op 4-2-1909 een voordracht met als titel "Arbeiderswoningen". De spreker prefereerde in zijn voordracht de Engelse tuindorpen boven de Duitse kazernebouw. Hij legde tevens het verband tussen woonomstandigheden en de volksgezondheid, destijds bedreigd door tbc, tyfus en kindersterfte. Ir. C.F. Stork (1865 - 1934) bevond zich tussen de toehoorders en ging op onderzoek naar Engeland. Hij bezocht Port Sunlight dat door de zeepfabrikanten de Lever Brothers was aangelegd, en tuindorp Bournville.

Geïnspireerd door de buitenlandse voorbeelden en door het Agnetapark in Delft (een vroeg-Nederlands tuindorp, 1884 - '85) vatte C.F. Stork het plan op om in Hengelo een dergelijke, experimentele woonvorm te realiseren. Op 7-5-1910 maakt de Hengelosche Fabrieks-bode melding van bouwplannen voor tuindorp 't Lansink. Opdrachtgever was de N.V. Hengelo'sche Bouwvereniging, die voor de verwezenlijking van de plannen moest samenwerken met bevriende fabrikanten.

In opzet moest tuindorp 't Lansink een kolonie van goede woningen worden in een parkachtige sfeer en met betaalbare huren voor arbeiders en beampten. Dit heeft geresulteerd in een tuindorp met lage woningdichtheid (20 woningen per hectare, later 33 woningen per hectare). Het werd een kolonie, zoals een tuindorp dat hoort te zijn, los van de stad en met eigen voorzieningen. De ligging werd bewust gekozen ten zuidwesten van de fabrieken van o.a. Stork. Met een overwegend westenwind zou hier geen stank- en lawaaioverlast zijn.

Op 5-5-1911 werd de eerste steen van het dorp, terug te vinden in het huidige pand Julianalaan 1, gelegd door de zesjarige Frans Stork, zoon van C.F. Stork.

2.3. De vier fasen waarin 't Lansink is gebouwd (zie ook kaart 4):

fase	stedenbouw	architectuur	landschap	tuinaanleg
1. 1911 - '17	K. Muller	K. Muller A. Broese van Groenou	P.H. Watzel	L.A. Springer
2. 1917 - '26	K. Muller	K. Muller C.B. Quist	P.H. Watzel (?)	L.A. Springer
3. 1926 - '29	K. Muller	A.K. Beudt	P.H. Watzel (?)	L.A. Springer (?)
4. na 1945	A.K. Beudt	A.K. Beudt E.H. van Broekhuizen		

2.4. Hoofdkenmerken van structuur en functies

De eerste uitleg (1911 - '17) ging uit van te handhaven solitaire bomen en het bestaande wegen- en padenverloop. Binnen een grofweg vijfhoekig kader, gestructureerd door agrarisch gebruik van het land, is een nagenoeg orthogonaal patroon rond een centraal plein ontworpen. Oelerweg (vroeger Haaksbergerdijk), Lansinkweg, Lansinkesweg (vroeger Lansink Eschweg) en Buitenweg volgen reeds bestaande tracés. De kromme Buitenweg is een rechte weg met een knik geworden. De eerste uitleg wordt begrensd door de Buitenweg, die hieraan zijn naam dankt. Dit deel van het dorp heeft twee hoofdontsluitingen: Lansinkweg en C.T. Storkstraat (de toegangsweg vanaf de fabriek). Op de kruising van deze beide wegen is het centrum van de wijk gesitueerd, het zogenaamde

C.T. Storkplein (dit is niet de officiële naam van het plein, maar wordt wel in deze tekst gebruikt), met daaraan de belangrijkste voorzieningen: een overdekte winkelgalerij, een hotel en een kleuterschool. De kleuterschool, oorspronkelijk bewaarschool, maakt thans deel uit van het hotel. Op het terrein stonden zeker twee boerderijen en een tiental landarbeidershuizen. Bebouwing die niet in het stedenbouwkundig plan was op te nemen, werd gesloopt. Verder zijn hier naast enkele winkels en een sportveld voornamelijk woningen gerealiseerd.

Voor de tweede uitleg (1917 - '26) vormde de zandgroeve het uitgangspunt. De afgraving was door het slaan van een put dwars door de waterloop in de nabijheid van 'De Waterleiding' volgelopen met water. Mede hierdoor is de put een (zwem)vijver geworden. De vijver vormt het hart van dit plangedeelte. De waterloop, nu de Woolderbinnenbeek, werd gebruikt als overloop voor de vijver. De vijveraanleg is in Engelse landschapstijl, deels ingegeven door het aanwezige landschapspatroon.

Op instigatie van de bewoners heeft de vijver in 1923 een functie gekregen als zwembad. Het zwembad werd ontworpen als een grote vijver in een park met een aantal attracties, waaronder wandelen, zwemmen en schaatsen. Zodoende werd een plaag een zegen en kreeg de plek een belangrijke waarde voor het tuindorp 't Lansink. Daartoe zijn naar ontwerp van K. Muller en A.K. Beudt de kleedcabines en een steiger gebouwd. Ook in deze fase werden elementen uit het terrein in het plan opgenomen. In het stedenbouwkundig plan wordt duidelijk gereageerd op de Geerdinksweg, een belangrijke zijweg van de Oelerweg. Zowel in het stratenpatroon (met de curven van Kettingstraat en Weversweg) als in de bebouwing (met een gebogen bouwblok) wordt de ontmoeting van die twee wegen met het tuindorp benadrukt.

Rondom de vijver is een patroon van gebogen straten ontworpen. In de tweede uitleg zijn de Spinnersweg en het kwadrant tussen Ketelstraat, Woolderbeekweg, Oelerweg en Buitenweg bebouwd. In dit deel van het tuindorp is een pleintje ontworpen op de enige orthogonale kruising, Plein 1918. Bij de Spoelsterstraat is het ontwerp gebaseerd op de indeling van een boeren erf.

Voor de derde uitleg (1926 - '29) is het radiale verkavelingspatroon van het landschap overgenomen in het stedenbouwkundig ontwerp. In deze fase is voornamelijk bebouwing gerealiseerd aan de straten die uitkomen op de zwembad en bebouwing langs de zuidzijde van de Vijverlaan en de Woolderbeekweg. Het karakter van de straten komt overeen met de eerste twee plandelen, de architectuur is echter wat minder gevarieerd, met name de dure woningen ontbreken. In de tweede en derde uitleg is sprake van een hiërarchie van straten met verschillend karakter. Door hogere materiaal- en loonkosten zijn de kavels kleiner en de blok lengtes groter dan in de eerste uitleg. Soms ontbreken de voortuinen. Zijstraten worden nu gekenmerkt door een smaller profiel, een steenachtig karakter en weinig groen. De straten zijn gebogen.

Marten Meesstraat en Ketelstraat verbinden deze twee plangebieden met het eerste. In uitleg twee en drie zijn de toen bestaande bomen nauwelijks gehandhaafd, nieuwe bomen zijn geplant rond de vijver.

De voornaamste functie van plandelen twee en drie is, naast wonen, recreatie voor de bewoners. Naast het zwembad in landschappelijke setting en tennisbanen, treft men verder het kantoor van de woningbouwvereniging en enkele winkels aan.

Met de vierde uitleg (na 1945) zijn de open gebleven plekken bebouwd. Het betreft het kwadrant binnen Ketelstraat - Spinnersweg - Marten Meesstraat (ten noorden van de vijver en ten zuidwesten tussen vijver en Breemarsweg, tuindorp Zuid genoemd). Dit naoorlogse gedeelte is vanuit het oudere gedeelte alleen via de Badhuisstraat of een voetpad te bereiken. Een deel van de Dieselstraat is op een gedempte waterloop gelegd. Verder is het oudere landschapspatroon niet terug te vinden in het stedenbouwkundig ontwerp. De architectuur is in dit plandeel geen eenheid zoals in eerdere plandelen. In deze uitleg zijn woonfuncties en het clubhuis van 't Lansink met speeltuin gerealiseerd.

Kenmerkend voor tuindorp 't Lansink was de functionele zelfstandigheid. De winkelstraten, de recreatieve voorzieningen en de scholen in 't Lansink voorzien nog steeds in de behoefte, alleen op een dorpse schaal. Bepaalde voorzieningen moeten de bewoners tegenwoordig buiten het dorp zoeken.

2.5. Afwijkingen ten opzichte van het oorspronkelijke stedenbouwkundige plan

Voor de vierde uitleg zijn voor het zuidwestelijk deel tussen de vijver en de Breemarsweg stedenbouwkundige plannen ontwikkeld die niet gerealiseerd zijn. Een ontwerp van K. Muller dateert van 1925, dat van A.K. Beudt van 1929. In het ontwerp van K. Muller liepen alle straten radiaalsgewijs naar een vijver. Alleen het gedeelte ten zuidoosten is gerealiseerd. Uit het ontwerp van A.K. Beudt zijn in het gerealiseerde plan enkele elementen overgenomen. Op sommige plaatsen is het oorspronkelijke stedenbouwkundige plan gewijzigd. De Buitenweg en Conradstraat liepen oorspronkelijk in een bocht in elkaar over. Dit is aan de situering van de bebouwing nog af te lezen.

De Beckumerstraat was oorspronkelijk langer en liep met een flauwe bocht tot aan de splitsing van de Lansink- en Meijersweg. De Kettingstraat, Vijverlaan en Chr. Huygenslaan waren oorspronkelijk bedoeld als hoofdroute, aansluitend op de Geerdinksweg. Deze functie is bij deze wegen te herkennen aan het brede profiel dat zij in het ontwerp hebben gekregen. De Kettingstraat is nu afgesloten voor autoverkeer door een groenstrook. De Geerdinksweg was een belangrijke zijweg van de Oelerweg die uitkwam op het tuindorp 't Lansink. De even brede Kettingstraat was vermoedelijk bedoeld als voortzetting van dit tracé. Deze verbinding is nu verbroken.

Al in 1928 is een boerderij op het binnenterrein van het hotel gesloopt om plaats te maken voor een school. Hiervoor is de beplanting gerooid. Het pand op de hoek van de C.T. Storkstraat en de Julianalaan is in de oorlog gesneuveld. Dit pand markeerde met een torentje de toegang tot 't Lansink vanaf de fabriek. Het sportveld is voor een deel bebouwd en de tribune is afgebroken. Hierdoor heeft de groene ruimte deels een onbestemd karakter gekregen. De Christiaan Huygenslaan heeft laanbeplanting gekregen met te kleine bomen waardoor een te kaal en te breed profiel is ontstaan.

De straatprofielen en bebouwing zijn vaak in detail gewijzigd. Hierbij moet gedacht worden aan veranderde of verwijderde kleuren, raamindelingen, luiken, voordeuren, dakkapellen, goten, schoorstenen, veranda's, lantaarnpalen, tuinommueringen, versteende grasbermen, geasfalteerde straten, aan- en uitbouwingen op achterterreinen, en door garages doorbroken rooilijnen. Versnipperd woningbezit is hieraan deels debet: de woningen zijn niet meer in één hand, maar grotendeels in particulier bezit. Zo zijn ook voor een groot deel de achterpaden volgebouwd. Hier gold recht van overpad dat, hoewel een kettingbeding bij het koopcontract dat verbiedt, veelal verkocht is.

3. Huidig ruimtelijk karakter

3.1. Ruimtelijke hoofdkarakteristieken

Het tuindorp ligt ten zuidwesten van het centrum en het station van Hengelo. In de oorspronkelijke opzet had 't Lansink geen directe ruimtelijke relatie met de stad. Het dorp was een satelliet, door groen afgeschermd van fabriek en stad. Het isolement is opgeheven met de verdere uitbreiding van Hengelo waarvan 't Lansink nu een van de wijken geworden is.

De omringende bebouwing gaat op sommige plaatsen naadloos over in het tuindorp, met name aan de oostrand. Ook de zuidwestelijke grens is slechts een harde grens door het ruime profiel van de doorgangswegen ter plaatse. De bebouwing aan de overzijde van deze wegen is in dezelfde stedenbouwkundige gedachte, zij het in een ander typologisch en economisch kader, ontwikkeld. Het Stork fabriekscomplex en het spoor blijven dit deel van Hengelo scheiden van de binnenstad.

Het ruimtelijk karakter van het tuindorp werd en wordt vooral bepaald door de zeer sterke groenstructuur. Door de lommerrijke aanleg functioneerde 't Lansink als een groene long, bedoeld als compensatie voor de fabrieksgassen. De oorspronkelijke groenaanleg waarin het destijds aanwezige groen was opgenomen, is behoorlijk intact en ondertussen volgroeid. Het groene karakter werd en wordt mede bepaald door de bomen in de openbare ruimte. Iedere straat had zijn eigen boomsoort, veelal inheemse bomen. Rond het tuindorpbad is - nog steeds - een waar arboretum aanwezig: een verzameling van bijzondere, veelal uitheemse bomen. Naast de bomen en voor- en achtertuinen waren de grasbermen langs de straat essentieel onderdeel van het groen. De grasbermen geleiden de blik van voetganger, fietser en automobilist, en zorgen voor contrast met de stenige plekken die in tuindorp aanwezig zijn. De grasbermen symboliseerden het dorpse van tuindorp 't Lansink, maar zijn voor het grootste deel verdwenen.

Voor de beleving van de wijk als tuindorp zijn de zorgvuldig gedetailleerde straatprofielen met voortuinen, de continue erfscheidingen, grasbermen en bomen van groot belang. Het secundaire wegenstelsel vormen de paden tussen de achtertuinen.

Het stedenbouwkundige ontwerp wordt gekenmerkt door een gebogen, schijnbaar natuurlijk gegroeid stratenpatroon. Zelfs in het orthogonaal ontwikkelde deel rond het C.T. Storkplein is geen strakke geometrie gehandhaafd. De relatief ruime straatprofielen waarin voortuinen en grasbermen mede bepalend zijn, hebben een dorpse maat. Straten zijn 10 - 13 meter breed, waardoor het tuinstadkarakter versterkt wordt. De hoofdstraten zijn zo veel mogelijk van noord naar zuid ontworpen, daardoor is een gunstige bezonning van de gevels mogelijk en een afwisselende positie van de woonkamer in de plattegrond. Bijna zonder uitzondering zijn de kavels langgerekt. Ze zijn zodanig bebouwd dat nagenoeg alle huizen een voor- en achtertuin hebben. De voortuinen zijn gemiddeld 5 - 7 meter diep, de achtertuinen 15 - 20 meter. De achtertuinen waren bedoeld als moestuinen in het kader van de zelfvoorziening. Tevens zouden de tuinen het sociale contact bevorderen.

De eerste uitleg heeft de meest dorpse sfeer in Engelse stijl. Ten eerste door de groepering van de belangrijkste voorzieningen rondom een plein, ten tweede doordat de bebouwing rond het C.T. Storkplein direct in de rooilijn staat, zonder voortuin, waardoor dit deel een stedelijker karakter heeft dan de tweede uitleg. De bestrating met granieten keien versterkt dat beeld.

De latere plandelen zijn meer te typeren als "villawijk met een parkachtige sfeer". Er is sprake van een stratenhiërarchie, zo zijn er arbeiderstraatjes en rijkere straten te onderscheiden.

3.2. Bouwkundige en stilistische karakteristiek

Hoewel geen gebruik is gemaakt van standaard woningtypen is sprake van eenheid in architectuur, omdat consequent een dorpse typologie met Engelse en ook Duitse invloeden is gebruikt. Mede door de integratie van bestaande architectuur in het nieuwe plan is het daarom moeilijk het tuindorp exact te begrenzen. Hiervan is met name sprake in het noordoosten, waar de nieuwbouw zich mengt met de toen reeds bestaande bebouwing. De architectonische eenheid is ontstaan door toepassing van een eenduidige vormtaal en eenheid in detaillering.

Wel is een plattegrondtypologie ontwikkeld voor de arbeidershuizen.

Het betreft een wijziging van de toen gangbare typologie:

- de opkamer (slaapvertrek in benedenhuis) heeft plaats gemaakt voor slaapkamers op de verdieping,
- door een kleinere keuken dan gebruikelijk, verschuift het gezinsleven van de woonkeuken naar de woonkamer,
- alle huizen hebben een toilet en aansluiting op de riolering, duurdere woningen (huur destijds meer dan f 4,50) zijn met een badkamer uitgevoerd, andere hebben een bad in de keuken onder een opklapbaar aanrechtblad en
- bouwtechnische vernieuwingen zijn de tweemaal halfsteens spouwmuur en de stenen vloeren in keukens, bijkeukens en toilet.

Alle bouwvolumes hebben eenvoudige, rechthoekige grondvormen. Bouwvolumes zijn altijd evenwijdig aan de rooilijn gesitueerd en volgen de straatkromming.

Alle bebouwing bestaat uit één of twee lagen, voornamelijk 2, 3 of 4 woningen onder één kap. De daken zijn vrij steil, ca. 50°, waardoor hoge dakschilden ontstaan. De goothoogte ligt tussen 3 en 3,8 meter, bij twee bouwlagen tussen 5 en 7 meter. De huizen zijn voornamelijk gedekt met zadel- of schilddaken (soms met wolfeinden). Alle daken zijn met keramische dakpannen van verschillend type gedekt, per woningblok afwisselend rood of blauw gesmoord in een duidelijk willekeurig patroon.

Gevels zijn geheel van baksteen, of op de begane grond van baksteen met op de verdieping stucwerk, of op de begane grond van baksteen met op de verdieping vakwerk met baksteen of stuc ingevuld. Sommige topgevels hebben een houten voorschot.

Alle woningtypen hadden een vorm van erfscheiding passend bij de architectuur van het huis. De erfscheiding was steeds een muurtje, al dan niet met hekwerk. Van oorsprong werden geen hagen toegepast. Pas in een later stadium is op een aantal plekken muurtjes vervangen door hagen of zijn hagen aan het straatbeeld toegevoegd.

4. Nadere typering te beschermen waarden en toekomstig ontwikkelingskader

4.1. Aanduiding van de meest waardevolle hoofdkenmerken

De groenstructuur, het stedenbouwkundige ontwerp en de architectonische eenheid bepalen de kwaliteit van 't Lansink. De typisch Engelse stijl, met in het eerste plandeel hier en daar een Duits accent, geeft het tuindorp een haast buitenlands karakter. In het tweede plandeel treft men ook typisch Nederlandse invloeden aan in de stijl van Amsterdamse School of Nieuwe Zakelijkheid.

4.2. Waarden van de structuur

De kwaliteit van de dorps structuur, ontstaan door het "natuurlijke" stratenverloop en de kleinschalige architectuur, manifesteert zich op het overgangsniveau tussen stedenbouw en architectuur. Er is een structuur ontstaan met een eigen karakter die een relatief vrije architectonische invulling toelaat. Aldus is het tuindorp een katalysator geweest voor verdere uitbreiding van Hengelo in zuidwestelijke richting. Binnen de structuur zijn geen stedenbouwkundige accenten gelegd die het straatniveau ontsijgen. Zichtassen zijn hier niet meer dan doorkijkjes, zodat zelfs het hotel met zijn torentje alleen vanuit een beperkt deel van 't Lansink zichtbaar is. Ook naar architectonische toppers moet men zoeken. Het is juist de combinatie van stedenbouwkundig en architectonisch ontwerp in een parkachtige groenstructuur, waarin het oorspronkelijke geomorfologische patroon is terug te vinden, die de kwaliteit van de structuur bepaalt. De sfeer van natuurlijke, spontane groei is uit de koker van de ontwerpers gekomen, die daarmee in hun opzet een tuindorp te creëren bijzonder geslaagd zijn.

4.3. Inrichting van de openbare ruimte

Het beeld van de openbare ruimte wordt met name bepaald door het straatprofiel, het aanwezige groen en de erfafscheidingen. De sterkste structuur in het oorspronkelijke plan is die van het groen, zoals dat op privé-terreinen aanwezig is en in de openbare ruimte. De groenstructuur van het tuindorp 't Lansink is gebaseerd op de destijds aanwezige begroeiing. De eiken op het Storkplein zijn dezelfde die langs het boerenerv 't Lansink hebben gestaan. Aan noord- en oostzijde van de Lansinkweg stonden voor de aanleg van het

tuindorp de meest waardevolle bomen rond de erven. Deze bomen zijn gehandhaafd.

De meeste huizen hebben voortuinen met een stenen erfscheiding. Langs de trottoirs staan bomen. Hierdoor is er, ondanks het feit dat veel oorspronkelijke grasbermen zijn verdwenen, sprake van een groen, dorps straatprofiel. Ook het groen in de voor- en achtertuinen speelt een belangrijke rol in de beeldvorming. Ten behoeve van het totaalbeeld en om een indruk van de mogelijkheden te geven zijn de voortuinen in eerste instantie aangelegd door de Hengelosche Bouwvereniging, naar ontwerp van L.A. Springer. Jaarlijks wordt nog steeds de wedstrijd voor het mooiste voortuintje gehouden.

Na de realisatie van de laatste uitleg zijn grote delen van de oorspronkelijk geplaveide straten geasfalteerd (o.a. Marten Meesstraat en Sterker- en Spoelsterstraat). Slechts gedeeltelijk is er nog sprake van de oorspronkelijke bestrating. Het C.T. Storkplein heeft nog het originele plaveisel van granietkeien in waaierverband. Op de Franse manier is het plein volledig vrij gebleven van onder meer markeringsstrepen, parkeervakken en verkeersdrempels. Ook op het Plein 1918 en op de splitsing James Wattstraat - Badhuisstraat ligt nog de oorspronkelijk bestrating in het originele verband. Op veel plaatsen liggen langs de trottoirs nog opsluitbanden van Beiers graniet.

In het tuindorp zijn enkele ornamenten aangebracht. Het meubilair is deels van recente datum, met name de afvalbakken, lantaarns, banken en trottoirtegels.

5. Waardering van het te beschermen gezicht

5.1. Motivering van de begrenzing van het gebied

Het gehele gebied binnen de aangegeven begrenzing wordt aangewezen als beschermd dorpsgezicht. De begrenzing is bepaald door de in vier fasen ontwikkelde oorspronkelijke uitleg. De huidige structuur van dit gebied is slechts in detail anders dan de oorspronkelijke opzet. De stedenbouwkundige opzet en de bebouwing vormen nog steeds een markante eenheid.

Aan de oostzijde betekent dit dat de grens de oorspronkelijke loop van de Beckumerstraat volgt en dat de afwijkende bebouwing ten noorden daarvan (ten zuiden van hoek Van Marken-, Beckumerstraat) binnen het gebied valt.

Vanwege de vele wijzigingen in de structuur en aanleg en het afwijkende karakter van 't Lansink is de noordoostelijke grens vóór het aangrenzende, buiten bescherming vallende industriegebied getrokken.

5.2. Motivering van de selectie

Tuindorp 't Lansink is van belang vanwege:

I. de cultuurhistorische waarde

Het tuindorp is op initiatief van een fabrikant gerealiseerd onder invloed van de tuinstadbeweging en in het licht van de industrialisering van Hengelo.

Ideeën over het functioneren van de industriestad en de daarbij horende emancipatie van de arbeidersklasse, zoals verwoord in E. Howards, *Garden cities of tomorrow*, zijn in 't Lansink gerealiseerd. Het tuindorp vormt een harmonieuze leefomgeving, die ten tijde van de oprichting zelfvoorzienend was.

Tuindorp 't Lansink is een vroeg voorbeeld van een gerealiseerd tuindorp vanuit idealistische instelling. Het naast elkaar voorkomen van woningen in verschillende prijsklasse had overigens niet een louter idealistische reden, de aard van de industriële activiteiten van Stork vroeg om beter geschoold personeel dat meer te besteden had dan de echte arbeidende klasse.

II. historisch ruimtelijke of stedenbouwkundige waarde

De wijk heeft nog veel van zijn oorspronkelijke karakter behouden; met name de ruimtelijke structuur is intact gebleven. 't Lansink voldoet daarmee nog steeds aan het beeld dat van een tuindorp verwacht werd. Vooral de groenstructuur die nu tot zijn volle wasdom is gekomen. Hoewel dit minder direct afleesbaar is, draagt ook de morfologische relatie met agrarisch landgebruik van voor de aanleg van het tuindorp bij aan de stedenbouwkundige waarde.

III. de architectuurhistorische waarde

Het tuindorp 't Lansink kent een aantal woningtypen met een eigen architectuur. Ondanks de variatie zijn alle woningen in Engelse tuindorpsstijl gebouwd en heeft een aantal gemeenschappelijke kenmerken: eenvoudige bouwvolumes; opbouw van één laag met kap; gelede dakpartijen door dakkapellen, knikken of geveltoppen; in hoofdzaak bakstenen gevels met accenten in stuc en hout; en gebakken dakpannen in twee kleuren.

De bebouwing, met name rond het C.T. Storkplein, heeft bovendien bijzondere waarde binnen het oeuvre van de architect K. Muller.

De gebruikte woningtypen vormen een niet onbelangrijke schakel in de ontwikkeling van de arbeiderswoning. Het tuindorp 't Lansink heeft hierdoor, mede door de vroege realisatiedatum, een pionierskarakter.

IV. gaafheid en herkenbaarheid

Het architectonisch en het stedenbouwkundig karakter van het tuindorp zijn nauwelijks aangetast door latere ingrepen. Het "langzaam gegroeide" dorpsbeeld dat nu opgenomen is in de totale bebouwing van Hengelo, vertoont nog steeds een grote eenheid, zowel architectonisch, stedenbouwkundig als landschappelijk (c.q. de groenstructuur).

De oorspronkelijke ontwerpuitgangspunten zijn nog herkenbaar:

- het creëren van een nieuwe woonwijk met veel groene en goede voorzieningen voor de bewoners;
- een woonwijk die zelfstandig is en geen buitenwijk;
- een diversiteit van woningen die de indruk wekt op een natuurlijk wijze te zijn ontstaan;
- een verbetering van de maatschappij door sociale differentiatie in de bevolking van de tuinstad.

V. zeldzaamheid

In vergelijking met andere tuindorpen heeft 't Lansink een uitgesproken parkachtig karakter en een ruime stedenbouwkundige opzet.

6. Begrenzing

Het te beschermen tuindorp 't Lansink wordt in het noorden begrensd door de Ainsworthstraat tot aan de spoorlijn Hengelo - Zutphen, langs de grens van het sportpark. De begrenzing kruist vervolgens de Lansinkesweg, volgt de Willem de Clerqstraat, loopt door het bebouwingsblok gelegen tussen de Beckumerstraat en Schouwinksweg, steekt de Kerkweg over, achter de panden van de Beckumerstraat, kruist 't Kotte, in zuidelijke richting naar de Lansinkweg, loopt langs de oostelijke zijde van de Lansinkweg tot de Chr. Huygenslaan, via de oostzijde van de Industriestraat, steekt de Breemarsweg over en loopt langs de zuidzijde van deze weg tot de Oelerweg en loopt langs de westelijke zijde van de Oelerweg en 't Onland in noordelijke richting, steekt de Krabbebosweg over en loopt ook hier langs de noordzijde naar de spoorlijn bij de Ainsworthstraat.

De exacte begrenzing is aangegeven op bijgevoegde kaart MSP /14/01.

7. Rechtsgevolg van de aanwijzing

Ter effectivering van de aanwijzing van een beschermd stads- of dorpsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden opgesteld. De toelichting op de aanwijzing kan daarbij voor wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de toekomstige ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te bieden voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

In het aanwijzingsbesluit is bepaald in welke mate de vigerende bestemmingsplannen aan het beschermingsvereiste voldoen.

Bronnen

Gemeente Hengelo / Het Oversticht / Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
Beeldkwaliteitsplan Tuindorp 't Lansink, 1991

D. Baalman, Tuindorp 't Lansink Hengelo, Jaarboek Monumentenzorg 1992,
pag. 27 - 43, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Uitgeverij Waanders, Zeist,
Zwolle

G. Feenstra, Tuinsteden en volkshuisvesting in Nederland en buitenland,
Amsterdam 1920

Colofon

Uitgave: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 2001. Bron: Toelichting
bij aanwijzing beschermd dorpsgezicht Tuindorp 't Lansink, 1998, Gemeente
Hengelo, Dienst Stedelijk Beheer en Ontwikkeling, afdeling stedenbouw en
verkeer (projl. mw. drs. I. Baard, projl./stedenbk. mw. ir. M.P. Müller,
stedenbktek. dhr. P. v. Sorge avb), Dienst Bouwen, Milieu en Vastgoed-
informatie, afdeling bouwen, en Het Oversticht, Greet Bierema

Productie

RDMZ, Zeist/Pure Digital Copycenter, Doorn

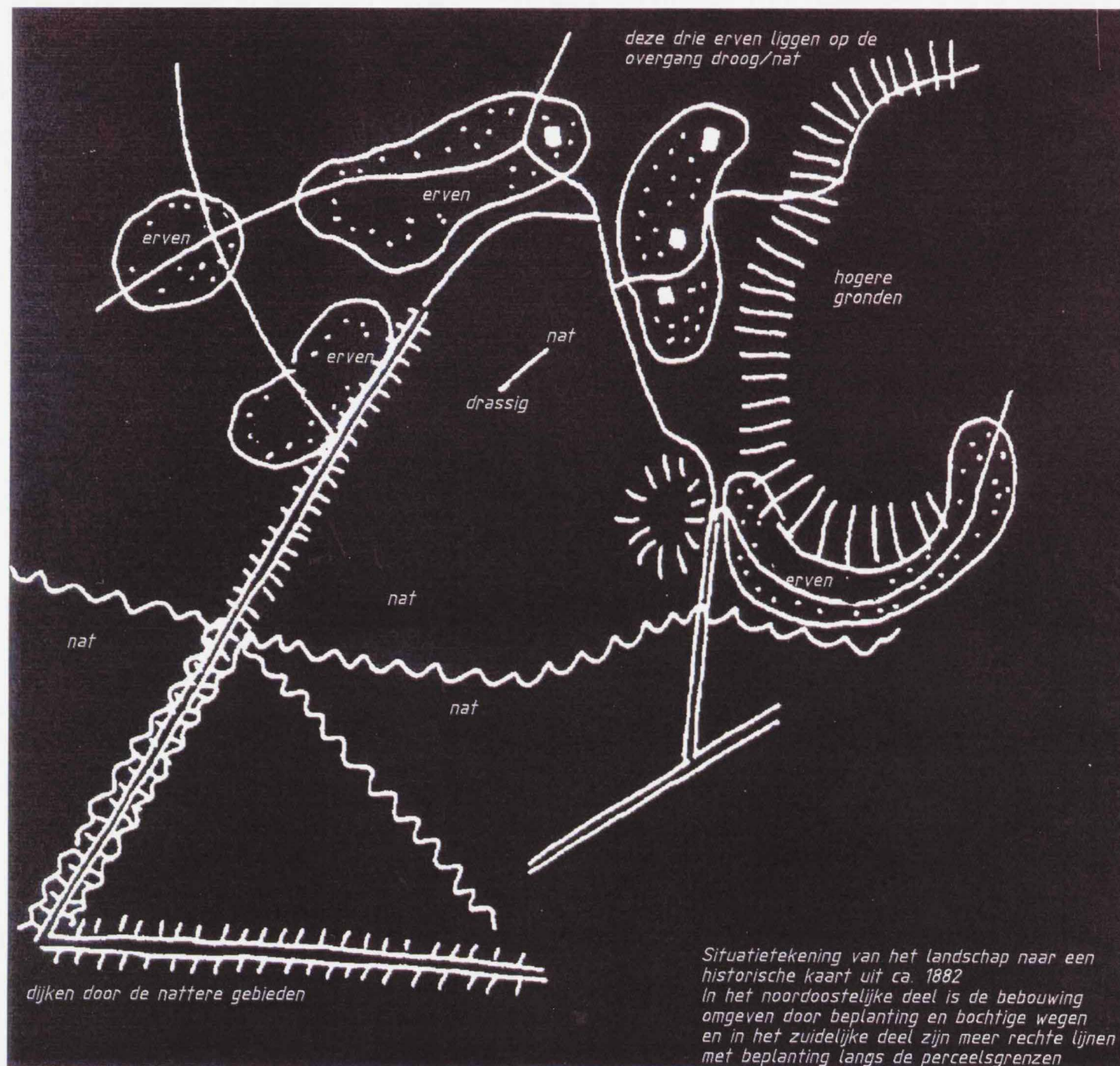

Kaart 1: ligging plangebied (geel) binnen de gemeente Hengelo (gem. Hengelo)

Kaart 2 (gem. Hengelo 1998)

2.110518120015

Kaart 3 (Greet Bierema, Het Oversticht)

Kaart 4, opbouw van het tuindorp in fasen in de tijd (gem. Hengelo)